

6. Психология детства. Учебник. Под редакцией члена-корреспондента РАО А.А. Реана – СПб.: «прайм-ЕВРО-ЗНАК», 2003. – 368 с.

7. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога: Учеб. пособие: В 2 кн. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Гума-нит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 1: Система работы психолога с детьми разного возраста. – 384с: ил.

УДК 376-056.36:616899.2:376.016:159.946

Рецензент:
Чеботарьова О.В.,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ОБРАЗОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ СИНДРОМОМ ДАУНА

Мозолюк-Коновалова О. М.

В статті розглядається методика формування основ образотворчої діяльності у дошкільників із синдромом Дауна. Розкрито основні напрями корекційно-розвивальної роботи, запропонована система дидактичних вправ, спрямованих на формування основ образотворчої діяльності у дошкільників із синдромом Дауна.

Ключові слова: *образотворча діяльність, дошкільники із синдромом Дауна, корекційно-розвивальна робота.*

Методика формирования изобразительной деятельности у дошкольников с синдромом Дауна

В статье рассматривается методика формирования основ изобразительной деятельности у детей с синдромом Дауна. Раскрыты основные направления коррекционно-развивающей работы, предложена система дидактических упражнений, направленных на формирование основ изобразительной деятельности у дошкольников с синдромом Дауна

Ключевые слова: *изобразительная деятельность, дошкольники с синдромом Дауна, коррекционно-развивающая работа.*

Methodology of forming of graphic activity for preschool children with the Down's syndrome

The article examines the methods of forming the fine arts activity fundamentals in preschool children with Down syndrome. Reveals the basic directions of correction and developing work, proposes the system of didactic exercises aimed at laying the foundations of fine arts activity in preschool children with Down syndrome.

Key words: *fine arts activity, preschool children with Down syndrome, correction and developing work.*

У дошкільному віці образотворча діяльність має значний вплив на психофізичний розвиток дитини, формування особистості в цілому. В процесі образотворчої діяльності закладаються основи сенсорної культури, збагачуються уявлення про навколишній світ, стимулюється розвиток мовлення, уява, мислення, пам'ять, увага, пізнавальна активність, збагачується художня діяльність (О.П. Гаврилушкіна, Т.М. Головіна, І.О. Грошенков, О.А. Єкжанова, Н.Д. Соколова, О.А. Стребелева, К.В. Щербакіна та ін.).

Проведене нами експериментальне дослідження переконливо свідчить про значні труднощі, які виникають у дітей дошкільного віку із синдромом Дауна у процесі засвоєння образотворчих знань, умінь та навичок, що доводить необхідність розробки ефективної корекційної методики з формування основ образотворчої діяльності у дітей даної категорії.

До *основ образотворчої діяльності* відносяться елементарні знання, уміння та навички з основних видів образотворчої діяльності: малювання, ліплення, аплікації.

На основі проведеного експериментального дослідження розроблено методику формування основ образотворчої діяльності у дошкільників із синдромом Дауна, яка враховує:

розробку змісту образотворчої діяльності з урахуванням достатності та доступності навчальним можливостям дошкільників із синдромом Дауна;

спрямування навчання та виховання на формування інтересу дітей до образотворчої діяльності, стійкого позитивного ставлення до продуктів діяльності;

виокремлення специфічних завдань сенсомоторного розвитку у процесі образотворчої діяльності дітей із синдромом Дауна;

використання системи нетрадиційних технік образотворчої діяльності у корекційно-розвивальній роботі з дітьми із синдромом Дауна.

На цій основі було здійснено підбір адекватних психофізичним можливостям дітей методів, прийомів, видів роботи, обґрунтовано та розроблено **методику формування основ образотворчої діяльності** у дошкільників із синдромом Дауна, яка складається з основних напрямів корекційно-розвивальної роботи:

формування уявлень про розмір, колір, форму предметів;

формування графічних навичок;

формування просторового орієнтування;

формування вміння впізнавати предмети в малюнках та об'ємних пластичних виробках;

формування елементарних технічних операцій.

Формування основ образотворчої діяльності дошкільників із синдромом Дауна здійснювалося на заняттях з малювання, ліплення, аплікації, які проводилися два рази на тиждень. У процесі навчання враховувався той факт, що діти тривалий час не розуміють інструкцію, легко втрачають інтерес до діяльності. Тому, важливо в процесі формування образотворчої діяльності використовувати дидактичні ігри, які сприяють підвищенню мотивації до діяльності.

Розглянемо детальніше складові комплексної авторської методики, спрямованої на формування основ образотворчої діяльності у дошкільників із синдромом Дауна, яка включає в себе систему дидактичних вправ (підготовчих, тренувальних, контрольних).

Одним із важливих складових комплексної авторської методики є формування у дошкільників із синдромом Дауна уявлень про розмір, колір, форму, яке здійснювалося в процесі дидактичних ігор та вправ, спрямованих на розвиток навичок обстеження предметів та аналізу їх основних ознак.

Формування у дошкільників із синдромом Дауна уявлень про розмір, колір, форму пов'язано з формуванням та розвитком таких розумових операцій, як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення. Для цього доцільно навчати дітей навичкам зорового і тактильно-рухового обстеження предметів: спостереження, обмацування, обведення за контурами; впізнавання (групування предметів за розміром, кольором, формою) та сприймання за контурами.

Зображення різних за розміром, кольором, формою предметів потребує їх зіставлення та виявлення відмінностей. Разом з тим діти вчать порівнювати предмети, явища та виділяти в них загальне та відмінне, об'єднувати предмети за схожими ознаками.

В процесі формування графічних навичок важлива роль відводиться системі вправ, які поступово ускладнюються: **сенсомоторні (підготовчі), рухово-графічні (виконавчі), предметно-зображувальні (контрольні)**.

Сенсомоторні вправи були спрямовані на тренування пальців руки дитини: розведення та зведення всіх пальців, протиставлення великого пальця шляхом відведення його в сторону, стиснення та розслаблення кулака дитини та ін. Ці вправи проводилися ритмічно. Диференційовані рухи пальців тренувалися такими вправами, які імітація гри на фортепіано (почергове торкання пальцями до поверхні), кругові рухи вказівного пальця, всієї кисті руки в цілому. Вправи виконувалися лівою і правою рукою, одночасно і почергово, що сприяло розвитку координації рухів.

Графомоторні (виконавчі) вправи відпрацьовували спеціальні рухи, котрі відтворювали на папері штрихи, лінії, форми. Ці вправи спрямовані на розвиток:

диференціації м'язових зусиль;
направленості, ритмічності та плавності рухів;
формоутворення.

Вправи на диференціацію м'язових зусиль передбачають зображення товстих і тонких ліній, зафарбовування готового контурного зображення кольоровими олівцями, фарбою (гуаш, акварель); *розвиваючі направленість, ритмічність та плавність рухів* – зображення по опорним крапкам, з'єднання лінією двох крапок; *формоутворюючі* – обведення основних геометричних форм по лініям (квадрат, круг, трикутник).

Метою **предметно-зображувальних (контрольних)** вправ є виконання дітьми диференційованих завдань щодо зображення елементарних предметів.

Отже, формування графічних навичок буде ефективним, якщо корекційна робота охоплює процеси розвитку пізнавальної діяльності та навчання практичним графомоторним діям.

Процес формування **просторового орієнтування** передбачає розвиток у дітей **орієнтування у схемі власного тіла, просторових відношень між предметами, орієнтування на площині аркуша паперу.**

Вправи на **орієнтування у схемі власного тіла** спрямовані на формування у дітей вміння визначати ліву та праву сторони, ноги, голову, живіт.

Для формування у дітей вміння орієнтуватися у тому, де знаходиться ліва та права сторони, пропонувалось навчання дітей за наслідуванням, зразком та інструкцією: взяти іграшку в праву руку, потім в ліву руку. Наприклад: візьми зайчика в праву руку; візьми ведмедика в ліву руку.

Для формування орієнтування у схемі власного тіла використовуються картинки із зображенням людини, на яких дитина, на прохання педагога, вказує де знаходяться голова, ноги, живіт.

Вправи на **орієнтування у просторових відношеннях між предметами** охоплюють вміння дітей орієнтуватися у просторових відношеннях між предметами: - на, - у, - біля, - перед, - за.

Діти із синдромом Дауна сприймають навколишні предмети відокремлено, не усвідомлюючи зв'язків, які існують між ними. Тому орієнтування у просторових відношеннях між предметами передбачало навчання розрізнення просторового розташування одних і тих самих, а також різних предметів.

Виконання вправ, що передбачають вживання в правильному значенні слів, які позначають просторові відношення, дає змогу дошкільникам вчитися орієнтуватися у просторових відношеннях між предметами.

Вправи на **орієнтування на площині аркуша паперу** включають розрізнення верхньої, нижньої частин аркуша, визначення його середини.

Для формування просторового орієнтування важливо використовувати різні спеціально підібрані вправи не тільки під час занять образотворчої діяльності, а й під час інших занять, на побутовому рівні. На початковому етапі необхідно навчити дитину орієнтуватися у приміщенні власного будинку, дошкільного закладу: з якого боку (лівого чи правого) розташована її група, вихід на східці і т.д. Орієнтування у просторових відношеннях необхідне дитині у повсякденному житті.

Наступним блоком нашої методики є формування у дошкільників із синдромом Дауна **вміння впізнавати предмети в малюнках та об'ємних пластичних виробках**, які забезпечувались шляхом формування орієнтовних дій на виявлення зовнішніх ознак предмета.

Такими предметами можуть бути знайомі дітям предмети з простою і виразною формою, основним кольором.

Дітей навчали операціям *ствіждношення, порівняння, групування*, котрі доцільно здійснювати в процесі розглядання та маніпулювання з предметами. Співвідношення намальованого чи зліпленого предмета з реальним є важливим прийомом роботи з формування у дошкільників із синдромом Дауна вміння впізнавати предмети в малюнках та об'ємних пластичних виробках.

Формування елементарних *технічних операцій* здійснюється в процесі оволодіння основними образотворчими засобами – *лінією, кольором, малюнком*, окрім цього, важливо вчити дошкільників із синдромом Дауна *прийомам аплікації, ліплення, малювання фарбами*.

Образотворчі рухи руки під час малювання, ліплення та аплікації пов'язані з м'язово-руховими відчуттями, сприйманням самого руху кінестетично і візуально: дитина бачить, як рухається рука і відчуває цей рух.

Під час сприйняття руху у дитини складаються уявлення про нього, і на цій основі базуються виконавчі рухи.

Формування та розвиток навичок володіння прийомами аплікації, ліплення, малювання доцільно здійснювати з використанням різноманітних прийомів: *вправ для розвитку дрібної моторики, використання дидактичних ігор*.

Вправи для розвитку дрібної моторики мають включати: пальчикову гімнастику, виконання елементарних графічних зображень (крапок, паличок, рисочок тощо), роботу з різноманітними видами мозаїки, шнурівки, наборами дрібних предметів, пазлів.

Пальчикову гімнастику доцільно проводити з дітьми перед заняттям з образотворчої діяльності, у вільний час, під час інших видів діяльності.

Одним із засобів підтримки інтересу до образотворчої діяльності у дошкільників із синдромом Дауна є **використання нетрадиційних образотворчих технік**, доступних і захоплюючих для дітей. Відомо, що інтерес дітей до образотворчої діяльності пов'язаний з результатами цієї діяльності, виконанням малюнків, аплікацій, ліплених виробів.

У методиці формування основ образотворчої діяльності використовуються такі нетрадиційні техніки зображення: «друкування» (зім'ятим папером, природними та штучними матеріалами), «ниткографія», «ляпкографія», «пальцевого живопису», «колажу» (як поєднання техніки «пальцевого живопису» та аплікації), «набризку», тощо.

Навчання технікам повинно проводитись в ігровій формі. Необхідно враховувати особливості та інтереси кожної дитини, давати можливість розкритися її індивідуальності. Гра і емоційне спілкування з дитиною сприяє не тільки формуванню і розвитку основ образотворчої діяльності, але й корекції пізнавального і емоційного розвитку дітей із синдромом Дауна.

Ефективність розробленої методики забезпечується визначеними **педагогічними умовами**, що складаються з трьох блоків:

- **організаційного**, що передбачає створення розвиваючого середовища; залучення до педагогічного процесу команди фахівців: вихователів, психологів, дефектологів; залучення батьків, їх педагогічна освіта;

- **дидактичного**, що включає добір доступного змісту навчально-виховного матеріалу; застосування адекватних методів, прийомів, видів роботи; використання своєїрідної структури занять; забезпечення міжпредметних зв'язків (зв'язок образотворчої діяльності з оточуючим світом, грою, елементарними математичними уявленнями, розвитком мовлення та іншими видами діяльності); використання нетрадиційних технік образотворчої діяльності;

- **корекційно-розвивального блоку**, що включає розробку діагностичного блоку завдань; психологічної допомоги дитині та її батькам у процесі формування образотворчої діяльності; забезпечення емоційної насиченості занять; попередження фізичного та розумового

перевантаження дитини; використання корекційно-розвивальної методики в процесі формування основ образотворчої діяльності у дошкільників із синдромом Дауна.

Позитивно впливає на розвиток дітей використання музичних творів під час занять малюванням, ліпленням, аплікацією. Музика створює атмосферу емоційної чутливості, гармонійності, яка допомагає розвитку дитячої творчості. Під час використання музики на заняттях необхідно врахувати психологічні особливості дітей, їхню надзвичайну емоційну чутливість і здатність до чуттєвого сприйняття.

Використання музичних творів під час занять стимулює до творчої діяльності, сприяє формуванню пізнавальних та емоційно-мотиваційних функцій, розвитку творчого мислення, здібностей, комунікативності, а також позитивних якостей характеру: працьовитості, наполегливості у досягненні мети.

Безперечною умовою формування основ образотворчої діяльності є розвиток у дітей пізнавальних процесів, мовлення, збережених функціональних систем.

Відповідно до вищесказаного, методика формування основ образотворчої діяльності у дошкільників із синдромом Дауна, яка проводилась комплексно, тобто використовувались різноманітні види продуктивної діяльності (малювання, ліплення, аплікація, нетрадиційні образотворчі техніки), інші види мистецтва (музика). Розроблена та апробована на практиці методика формування основ образотворчої діяльності у дошкільників із синдромом Дауна, дотримання педагогічних умов забезпечують ефективність навчально-виховного процесу, корекційну спрямованість образотворчої діяльності, сприяють особистісному розвитку та підготовці дітей із синдромом Дауна до навчання в школі.

Література:

1. Екжанова Е.А. Изобразительная деятельность в системе воспитания и обучения дошкольников с умственной недостаточностью (умственно отсталые дети и дети с задержкой психического развития): дис. на соискание наук. степени д-ра педагогических наук: спец. 13.00.03 / Е.А. Екжанова. - М., 2003. – 372 с.
2. Ишмуратова Е.М. Формирование предпосылок изобразительной деятельности у детей раннего возраста с отклонениями умственного развития в условиях интеграции: дис. на соискание ученой степени к-та педагогических наук: спец.13.00.03 / Е.М. Ишмуратова. - М., 2011. – 215 с.
3. Омелянович І.М. Особливості просторового орієнтування у дітей із вадами інтелекту / І.М. Омелянович // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Зб. наук. пр. – Вип. 1 (3). – К.: Університет «Україна», 2004. – С. 181-186.
УДК: 159.922.761

*Рецензент
Мякушко О. І.,
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник*

МІСЦЕ ТА ЗНАЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ З ІНВАЛІДНІСТЮ У ЗАКЛАДАХ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Панюк К. О.

У статті наведені дані матеріалів всеукраїнського моніторингового дослідження щодо отримання реабілітаційних послуг дітьми-інвалідами. Розглянуто місце, принципи, методи та форми психологічної реабілітації дітей з інвалідністю та їх батьків.

Ключові слова: діти з інвалідністю, складові реабілітації, принципи реабілітації, психологічна реабілітація.

Место и значение психологической помощи детям с инвалидностью в учреждениях социальной реабилитации